

พหุเทวนิยมท่ามกลางสี่แยกพหุเทวนิยมในมหานครกรุงเทพ¹

The Intersection of Polytheism in Bangkok Metropolitan

รองศาสตราจารย์ ดร. จารุวรรณ ขำเพชร

ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องพหุเทวนิยมท่ามกลางสี่แยกพหุเทวนิยมในมหานครกรุงเทพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทการเกิดพื้นที่แห่งพหุเทวนิยม และความสัมพันธ์ระหว่างลัทธิความเชื่อบูชาเทพเจ้ากับการเติบโตของมหานครกรุงเทพ โดยมีวิธีการศึกษาคือการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และนำข้อมูลที่ได้มาพรรณนาความเทียบเคียงกับแนวคิด แนวคิดที่ใช้ในการอธิบายประกอบไปด้วยแนวคิดการพัฒนาเมืองไปสู่ความทันสมัย และลัทธิบูชาเทพเจ้าท่ามกลางสังคมเมือง ผลการศึกษาพบว่าสี่แยกพหุเทวนิยมหรือที่รู้จักกันว่าสี่แยกเทพเจ้านี้ตั้งอยู่ที่สี่แยกราชประสงค์ เป็นจุดตัดของถนนเพลินจิตและถนนราชดำริ เป็นย่านของเมืองกรุงเทพที่ถูกพัฒนาอย่างโดดเด่น ด้วยห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ระดับอาเซียน โรงแรมระดับห้าดาวและอาคารที่ดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจอีกมากมาย บริเวณทุกมุมของสี่แยกจะพบรูปเคารพของเทพเจ้าจำนวนมากถึง 7 องค์เทพด้วยกันได้แก่ พระพรหม พระตรีมูรติ พระพิฆเนศวร พระนารายณ์ทรงครุฑ พระลักษมี พระอินทร์และพระนารายณ์ประทับยืนบนพญานาคบนหน้านคราช กำเนิดของเทพแต่ละองค์ที่สร้างสัมพันธ์กับพื้นที่ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ การสร้างเพื่อวัตถุประสงค์ปิดเป่า บรรเทาหรือเสริมโชคลาภ มหามงคลทางด้านธุรกิจและทุกสิ่งในการดำเนินชีวิตให้สมหวังทุกประการ ด้วยพื้นที่สี่แยกราชประสงค์มีการแข่งขันและการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก การหาแหล่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจจึงเป็นตัวช่วยที่จำเป็นอย่างหนึ่งในการแข่งขันทางด้านธุรกิจ รวมทั้งการใช้ชีวิตในโลกปัจจุบันที่ทุกคนต่างแสวงหาความเต็มใจกับชีวิตทั้งในเรื่องความรัก การศึกษา ความปลอดภัย ความสมบูรณ์

คำสำคัญ:พหุเทวนิยม ราชประสงค์ มหานครกรุงเทพ

Abstract

This study of the intersection of polytheism in the Bangkok metropolitan aims to examine the origin of the spirit cult and the relationship between the cult and the growth of Bangkok. The methodologies used are participant observations and interviews, and the analytical concepts used comprising the urban development and religion in the civil society. The results showed that Ratchaprasong Intersection is the intersection of capitalism. This intersection was constructed with uniquely developed surroundings with large department stores and many business buildings. Sculptures of 7 gods are located at every corner of the intersection: Brahman, Trimurti of Brahma, Vishnu, Ganesh Kh Juan, Lakshmi, Indra and Vishnu standing on Anantanakharat. The divine origin of each sculpture is created in relevant with the sacred space. It includes the purposes of self-relief or extra fortune auspicious for business and fulfilling all wishes in life. As the area of Ratchaprasong Intersection is full of competitions and economic growth, the psychological anchor is often needed and essentially required in business competitions. It is not only in business, but also living in the world today, as everyone seeks to live as full of love, education, security abundance.

Keywords: Polytheism, Ratchaprasong intersection, Bangkok metropolitan

¹จากงานวิจัยเรื่องสี่แยกเทพเจ้า: พื้นที่กับปรากฏการณ์ทางสังคมในการบูชาเทพเจ้าในสังคมเมืองกรุงเทพ งบประมาณจากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปี 2556

บทนำ

การนำเสนอเรื่องพหุทวนนิยมนี้จะมีประเด็นเสนอ 2 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ 1) ภูมิสถาปัตยกรรมของสี่แยกทวนนิยมหรือสี่แยกราชประสงค์หรือกล่าวถึงว่าเป็นพื้นที่ที่ถูกสถาปนา) การเติบโตของทวนนิยมและการกำเนิดพื้นที่เมือง โดยหัวข้อที่ 1 จะนำเสนอในบทนำ ส่วนที่ 2 จะนำข้อมูลไปขยายความในผลการวิจัยและการอภิปรายผลต่อไป โดยนำแนวคิดเรื่องการเติบโตของพื้นที่เมืองและการนับถือศาสนาของคนในยุคปัจจุบันเป็นกรอบในการอภิปราย

พื้นที่ถูกสถาปนา ภูมิสถาปัตยกรรมและการกำเนิดของสี่แยกทวนนิยมหรือสี่แยกราชประสงค์ (Ratchaprasong Intersection) สี่แยกแห่งนี้คือสี่แยกใจกลางกรุงเทพมหานครแห่งหนึ่ง ที่เป็นจุดตัดของถนน 3 เส้นตัดกัน ได้แก่ ถนนเพลินจิต ถนนพระราม 1 และถนนราชดำริ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริจะสร้างถนนเพื่อขยายความเจริญ จึงให้สร้างถนนขึ้นมาและพระราชทานนามว่า ราชดำริ ซึ่งสร้างตัดกับถนนปทุมวัน โดยคำนึงถึงความสำคัญของถนนเมื่อประชาชนเพิ่มขึ้นและนิยมเดินทางด้วยถนนมากขึ้นทำให้ถนนคับแคบ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าให้เปลี่ยนชื่อถนนจากถนนปทุมวัน เป็นถนนพระราม 1 และโปรดฯ ให้สร้างถนนเพลินจิตขึ้นมาอีกสายหนึ่งเพื่อรองรับการเติบโตของเศรษฐกิจที่จะเพิ่มมากขึ้น

ประวัติความเป็นมาของการสร้างพื้นที่บริเวณนั้น ขอท้าวความไปถึงลักษณะพื้นที่ที่เป็นทางแยกคือทางสามแพร่งเล็กเล็กน้อย ตามหลักความเชื่อทางโหราศาสตร์หรือหลักฮวงจุ้ย บริเวณทางแยกมักจะไม่มีการสร้างบ้านเรือนหรือทำกิจการค้าอันใด บริเวณแยกราชดำริเป็นจุดตัดที่เรียกว่าทางสามแพร่ง โดยทางสามแพร่งตามหลักฮวงจุ้ยหมายถึงทางสามแยกที่มีแยกหนึ่งหันไปทางทิศตะวันออก โบราณเชื่อว่าทางทิศนี้เป็นเส้นทางที่วิญญาณไปเกิดในโลกมนุษย์ (ถือว่าออกเป็นออกลูกหรือคลอดหรือออกจากโลกวิญญาณ) เส้นทางสายที่สองคือทิศตะวันตก หมายถึงตกรนรก หรือทิศใต้ (หมายถึงตกรอกเวจี) เป็นเส้นทางที่วิญญาณเดินทางไปสู่นรกภูมิ เส้นทางที่สามคือทิศเหนือ เชื่อว่าเป็นเส้นทางที่วิญญาณขึ้นสู่วสุวรรค์ ทางสามแพร่งดังกล่าวทางโบราณจึงเชื่อว่าเป็นจุดนัดพบของพวกโลกวิญญาณทั้งสาม สุวรรค์ มนุษย์(ที่ตายไปแล้ว) นรกหรือผี² นอกจากนั้นจากประวัติของพื้นที่บริเวณย่านนี้เป็นวังเก่าของเจ้านายมาแต่รัชกาลที่ 4 คือวังเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย ภายในพระราชวังปทุมวันปัจจุบันความเป็นมาของวังและพื้นที่โดย รัชกาลที่ 4 ทรงสั่งให้ขุดสระใหญ่ 2 สระติดกันและปลูกดอกบัวมากมาย ส่วนดินที่ขุดขึ้นมาก็ทำเป็นเนินเตี้ยๆสำหรับสร้างพลับพลาที่ประทับมีพระที่นั่ง 2 ชั้นและเรือนบริวาร ทรงโปรดเกล้าให้สร้างขึ้นเป็นที่พักร้อนเรียกชื่อว่าวังสระปทุม และโปรดให้สร้างพระอารามริมสระบัว ตั้งชื่อว่าวัดปทุมวนาราม และรัชกาลที่ 4 ยังโปรดให้สร้าง “กุฎ” ติดกับวัดปทุมวนาราม กุฎมีลักษณะคล้ายถ้ำสร้างด้วยดินที่ขุดขึ้นทำสระ มีรูปร่างคล้ายถ้ำขนาดเท่าตัวคนสำหรับนั่งขัดตะหมาดทำสมาธิวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อเป็นสถานที่ส่วนพระองค์ของรัชกาลที่ 4 เนื่องจากทรงผนวชนานถึง 26 ปี แม้จะขึ้นครองราชย์ก็ยังคงคุ้นเคยกับกิจวัตรของพระสงฆ์ โดยในทุกวันพระใหญ่ ขึ้น 15 ค่ำ แรม 15 ค่ำ รัชกาลที่ 4 จะเสด็จมายังกุฎเพื่อนั่งสมาธิ ในยุคต่อมาได้กลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือศาลพระภูมิเจ้าที่ประจำวังเพ็ชรบูรณ์ และวังแห่งนี้มีอบเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก พระราชโอรสองค์ที่ 72 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานที่ดินให้เป็นที่สร้างวังของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ พระราชโอรสในพระองค์ที่ประสูติแต่สมเด็จพระศรีสุรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ปัจจุบันวังสระปทุมเป็นที่ประทับของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ภายในวังยังมีพระตรีมูรติที่เชื่อกันว่าสร้างในสมัยพระนารายณ์มหาราชประดิษฐานภายใน ต่อมาได้มีชาวต่างชาติซื้อไปและปัจจุบันได้กลับมาประดิษฐานอยู่บริเวณหน้าห้องสรรพสินค้าไอเซตัน ภายหลังจากที่เจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก และพระชายาได้สิ้นพระชนม์ลงที่ดินบริเวณนั้นอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และทายาทของพระองค์ได้ชะลอพระตำหนักในวังเพ็ชรบูรณ์ไปสร้างที่ จังหวัดนนทบุรี

² www.saksitsart.com สืบค้นวันที่ 8 มีนาคม 2557

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 วังนี้ที่อยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ได้มีนักธุรกิจเข้ามาพัฒนาพื้นที่แห่งนี้เพื่อประกอบธุรกิจ แรกเริ่มคือชาวญี่ปุ่นได้มาสร้างห้างโตมารุ แต่แรกอยู่ตรงข้ามกับโรงพยาบาลตำรวจหรือบริเวณห้างเซนทรัลเวิลด์ปัจจุบัน และไม่ประสบความสำเร็จ จึงย้ายไปฝั่งตรงข้าม นับแต่การสร้างห้างโตมารุแต่แรกสร้างในปี 2507เพื่อรองรับชาวไทยและชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาทำงานในบริษัทข้ามชาติย่านราชดำริ แต่ไม่สำเร็จจึงต้องมีการย้าย แม้ไปที่แห่งใหม่และเป็นห้างที่ทันสมัยที่สุดในเวลานั้นเพราะมีบันไดเลื่อนเป็นแห่งแรกก็ไม่ประสบความสำเร็จจนเลิกกิจการไปในที่สุด

กลุ่มธุรกิจตระกูลเดอะไพบูลย์ได้มาพัฒนาพื้นที่แห่งนี้เป็นตระกูลแรกที่สร้างห้างเวิลด์เทรดเซนเตอร์ โดยเข้าไปปรับพื้นที่ถมสระน้ำและนำรถแทรกเตอร์มาไถหรือศาลพระภูมิวังเพ็ชรบูรณ์ แม้จะมีเสียงทัดทานก็ตามว่าพื้นที่นี้ถูกسابไว้ด้วยเจ้าของที่ แต่ทุนธุรกิจก็ได้แก้ไขโดยการนำศาสตร์เรื่องฮวงจุ้ยมาปิดเป่า สุดท้ายธุรกิจไม่ประสบความสำเร็จ ต่อมากลุ่มธุรกิจตระกูลจิราธิวัฒน์ได้มาสร้างห้างเซนทรัลเวิลด์แทนที่ และนำความเชื่อทางด้านพราหมณ์มาเสริม โดยนำเทวรูปขยับไปด้านข้างอิเซตัน แต่หน้าห้างในช่วงนั้นได้ตกแต่งด้วยประติมากรรมสมัยใหม่รูปศิวะมุนษย์ ธุรกิจของกลุ่มนี้ก็ถูกเผาขณะเหตุการณ์การเมืองไม่สงบ(บ้างว่าเพราะประติมากรรมที่นำมาตั้งเหมือนตุ๊กตาเสียบาลมากกว่าการตกแต่ง และไม่เหมาะสม) แม้ก่อนหน้านั้นสำนักงานตำรวจแห่งชาติเคยออกพลาซัด ธาระรัชต์ มักจะมีเหตุการณ์ร้ายเกิดขึ้นเสมอ จนกระทั่งมีการก่อสร้างและประดิษฐานพระนารายณ์ไว้ด้านหน้าสำนักงานตำรวจแห่งชาติมาถึงปัจจุบัน เพื่อให้ควบคุมสถานการณ์ จึงยุติเหตุไปได้ ในวงการชินแสและโหรชื่อดังของไทยหลายคนได้เคยกล่าวไว้ในสื่อหลายประเภทว่าที่ดินบริเวณนั้นมีการسابแข่งห้ามผู้ใดเข้ามาใช้สถานที่เด็ดขาดไม่เช่นนั้นอาจถึงตายได้ ตามคำอธิบายว่า “ตรงนั้นเคยเป็นทางแยกและเป็นคลองตรงจุดทางแยก ซึ่งส่วนใหญ่จะมีวิญญาณชั่วร้ายอาศัยอยู่ค่อนข้างเยอะ” ข้อมูลถูกยั่วจากชินแสอื่นอีกว่า “ฮวงจุ้ยตรงสี่แยกราชประสงค์อันตรายมากมีเทพเจ้ามากมาย ส่งผลให้เทพทุกองค์ต่างแสดงอำนาจกันใหญ่ บริเวณโรงพยาบาลตำรวจยังเรียกว่าเป็นที่ประตูดิถีซึ่งเป็นที่อาถรรพ์”³

การอธิบายความเป็นมาของพื้นที่แห่งนี้นับแต่เรื่องทางสามแพร่งมา จนกระทั่งเข้าสู่กฎของรัชกาลที่ 4 ที่ทรงมานั่งสมาธิประจําวันเพื่อเป็นการกล่าวถึงว่าบริเวณแห่งนี้ได้รับการรำลือว่าเป็นพื้นที่ถูกسابโดยเจ้าของวังเพ็ชรบูรณ์แต่เดิม⁴ ว่าหากผู้ใดมิใช้ลูกหลานจะมาทำสิ่งใดก็จะไม่ประสบความสำเร็จ และยังมาเรีย้อทำลายเพื่อพัฒนาพื้นที่ตามมิติธุรกิจสมัยใหม่ และเกิดเหตุการณ์ต่อกลุ่มธุรกิจต่อเนื่องมาเสมอ จึงเหมือนตอกย้ำว่าพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกساب

ตามความเชื่อของคนไทยมาแต่สมัยใดก็ตาม การนับถือความเชื่อเรื่องผี มีมาก่อนศาสนาพุทธ และประเทศไทยได้ติดต่อบรรยากาศธรรมจากอินเดียมาเป็นเวลานาน ส่งผลให้ความเชื่อในเรื่องพราหมณ์ ฮินดูปรากฏอยู่ควบคู่กับสังคมไทยมานานเช่นกัน ประกอบกับเป็นที่ทราบว่าราชสำนักมีการรับวัฒนธรรมพราหมณ์ ฮินดูมาเป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างหนึ่งในการควบคุมปกครอง จึงเห็นประเพณีในราชสำนักต้องมีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี และยังคงมีความเชื่อเรื่องนี้สืบมาถึงปัจจุบัน นับว่าเป็นวัฒนธรรมหลวง (Great tradition) ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมราษฎร์ (Little tradition) ที่พสกนิกรทั่วไปนับถือผีเป็นทุนเดิมในบ้านเมือง ศาสนาพราหมณ์ และต่อมาก็คือฮินดูนั้นเป็นศาสนาที่มีเทพเจ้าอยู่มาก แต่ละองค์ต่างมีบทบาทหน้าที่ในการปกป้องแตกต่างกันออกไป พื้นที่ราชประสงค์สัมพันธ์กับวังของเจ้านายที่มีความเชื่อตามหลักศาสนาเดิมนับแต่มีพระตรีมูรติประดิษฐานแต่แรก เมื่อไปอยู่กับผู้ใดที่ไม่เป็นสุขจนต้องนำกลับมาที่เดิมที่สุด

วัตถุประสงค์

การศึกษาเรื่องพหุเทวนิยมท่ามกลางสี่แยกทุนนิยมในมหานครกรุงเทพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทการเกิดพื้นที่แห่งพหุเทวนิยม และ ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างลัทธิบูชาเทพเจ้ากับการเติบโตของมหานครกรุงเทพ

³ www.lesla.com สืบค้นวันที่ 8 มีนาคม 2557

⁴ www.thairath.co.th สืบค้นวันที่ 8 มีนาคม 2557

วิธีดำเนินการวิจัย

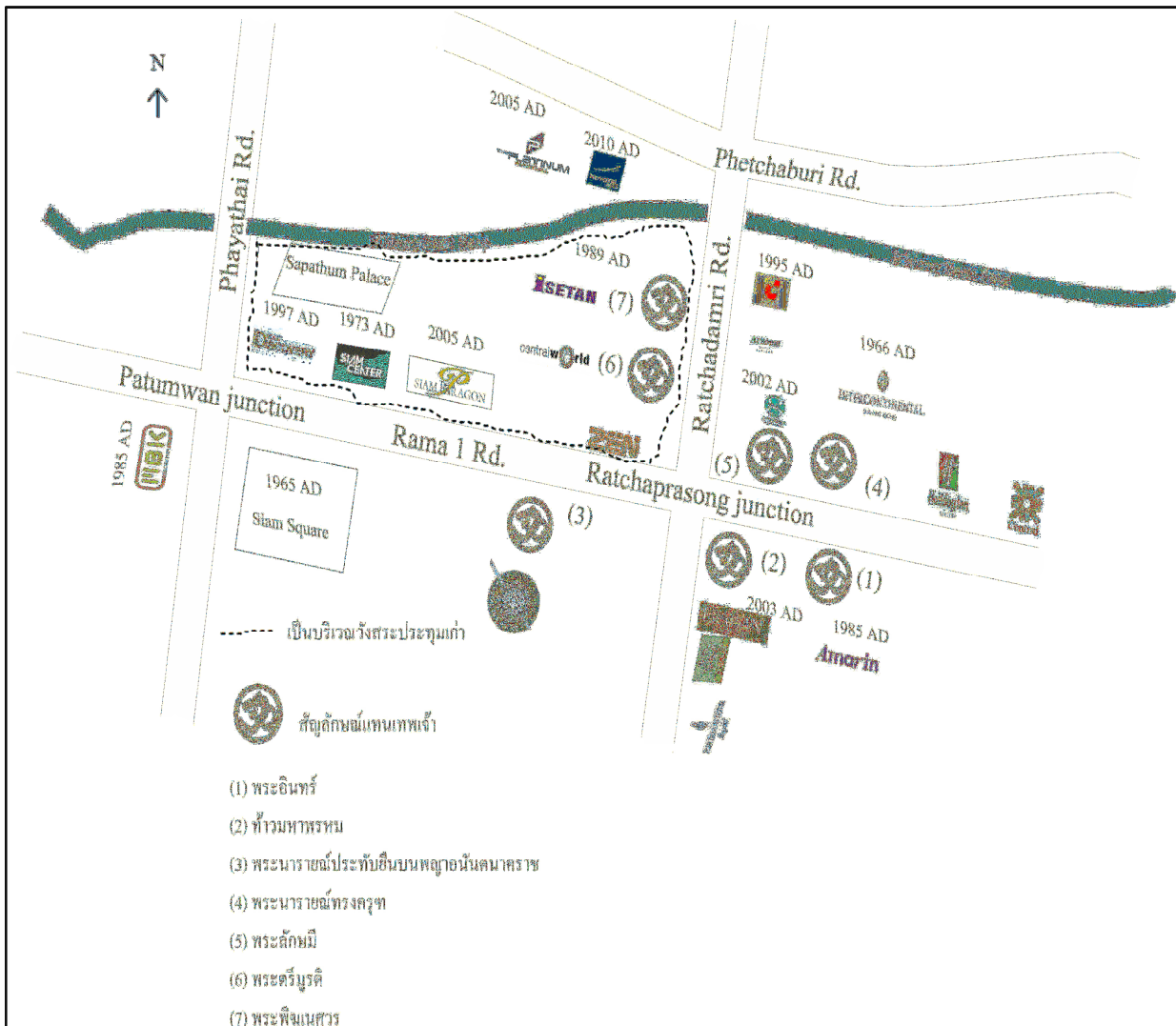
การศึกษาโดยใช้วิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participant observation) บริเวณสี่แยกราชประสงค์ และพื้นที่ใกล้เคียงที่มีเทพเจ้าสถิตยในทิวทัศน์ของสี่แยก การเฝ้าสังเกตพฤติกรรมของผู้คนในระดับจุลภาคจะช่วยให้มองเห็น “วิถี” การปฏิบัติตนของตนเองกับเทพเจ้า ซึ่งประกอบด้วย ผู้มาสักการะ ผู้ขายสินค้าตามวิถีแห่งบุญ ผู้ทำหน้าที่ภายในศาลเทพเจ้า โดยเฉพาะศาลพระพรหม และวิถีแห่งการใช้ประโยชน์จากสี่แยกทุนนิยมแห่งนี้ การสัมภาษณ์เป็นระเบียบวิธีอีกวิธีหนึ่งที่ใช้เมื่อมีความเหมาะสมของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ทั้งผู้จำหน่ายสินค้า ผู้มาสักการะ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้าเหล่านั้น ระยะเวลาในการศึกษา ตั้งแต่พฤษภาคม 2556-กุมภาพันธ์ 2557 โดยเลือกช่วงเวลาที่แตกต่างกันทั้งในช่วงเปิดภาคการศึกษาจะมีกลุ่มนักเรียน นักศึกษาไปสักการะ ส่วนช่วงเทศกาลสำคัญหรือเทศกาลท่องเที่ยวจะเป็นนักท่องเที่ยวเสียส่วนใหญ่ ส่วนวันธรรมดาคือกลุ่มคนวัยทำงานเป็นสำคัญ หรือเทศกาลพิเศษเช่นวันวาเลนไทน์ (ปีนี้ตรงกับวันศุกร์ที่ 14 กุมภาพันธ์ 2557 และตรงกับวันสำคัญทางพุทธศาสนาคือวันมาฆบูชา) จะมีกลุ่มคนที่ปรารถนาความรัก หรือแต่งเติมความรัก มาพร้อมกันเป็นคู่ๆ เพื่อสักการะพระตรีมูรติมากกว่าปกติ

ผลการวิจัย

พื้นที่ธุรกิจ แม้พื้นที่แห่งนี้จะมีคำกล่าวขานว่าเป็นพื้นที่ที่ถูกสาปก็ตาม แต่อีกด้านหนึ่งพื้นที่แห่งนี้มีการแย่งชิงกันเป็นเจ้าของจับจองทำธุรกิจอีกมากต่อเนื่องมาแต่ปี พ.ศ.2499 อีกฟากถนนได้มีการสร้างโรงแรมก่อนหน้านั้นเพื่อรองรับนักธุรกิจขึ้นมาและเปิดให้บริการตั้งแต่ปี 2499 คือโรงแรมเอราวัณ โรงแรมเอราวัณเป็นโรงแรมแรก และประสบปัญหาเมื่อโรงแรมเอราวัณจะเปิดกิจการ ได้มีการทักท้วงโดยหลวงสุวิธานแพทย์ว่าชื่อนี้เป็นข้างเทพเจ้าบนสวรรค์ (พระอินทร์) ต้องบนบานบอกกล่าวตั้งศาลทำน้าวมหาพรหมขึ้นล้างอาถรรพ์และอัญเชิญมาประดิษฐาน โดยมีลำดับพัฒนาการด้านธุรกิจความเจริญของสี่แยกราชประสงค์ดังนี้

ลำดับ	การดำเนินกิจการ/ธุรกิจ	ระยะเวลา/การเปิดให้บริการ
1	โรงแรมเอราวัณ	ปี 2499
2	ห้างไทยโตมารู	ปี 2507 และย้ายไปถนนศรีนครินทร์ปี 2537
3	ห้างเซนทรัลราชประสงค์	ปี 2507แต่ปิดตัวลงเพราะไม่สามารถแข่งขันกับห้างโตมารูได้
4	ห้างสยามเซนเตอร์	ปี 2516 เปิดให้บริการบนถนนพระราม 1
5	โรงแรมแกรนด์ไฮแอท เอราวัณ	ปี 2534
6	ห้างเวสต์เทรค เซนเตอร์	ปี 2532 เปิดเฟสแรก และปี 2536 เปิดเฟสสอง
7	ห้างเกษร พลาซ่า	ปี 2538
8	ห้างสยามดิสคัฟเวอรี	ปี 2540
9	ห้างสยามพารากอน	ปี 2548
10	ห้างเซ็นทรัลเวิลด์	ปี 2540

บริเวณสี่แยกราชประสงค์ปัจจุบัน (กุมภาพันธ์ 2557) มีความเจริญและพัฒนาไปสู่ทิศทางที่ทันสมัยอย่างมาก มีห้างสรรพสินค้าระดับอาเซียน โรงแรมระดับห้าดาว มีผู้คนสัญจรไปมามากมาย ในช่วงการเฉลิมฉลองเทศกาลปีใหม่ที่ผ่านมามีคนกว่า 500,000 คนเดินทางมายังบริเวณนี้ ซึ่งมากกว่าช่วงเวลาปกติถึง 35 เท่าและกระแสเงินสดกว่า 1.6 หมื่นล้านบาท

ภาพที่ 1 แสดงกิจการหรือธุรกิจที่เปิดดำเนินการบริเวณสี่แยกราชประสงค์

พื้นที่ธุรกิจย่านนี้แม้ราคาที่ดินไม่สูงสุดของประเทศเท่าถนนสีลมที่ดินราคาตารางวาละ 850,000 บาท แต่ก็ยังเป็นอันดับสองรองลงมา คือจากถนนราชดำริตั้งแต่ราชประสงค์ ถึงคลองแสนแสบ ตารางวาละ 800,000 บาท และราคาที่ดินจากถนนพระราม 1 ตั้งแต่แยกปทุมวันถึงแยกราชประสงค์ ราคาตารางวาละ 800,000 บาท ส่วนอันดับสามยังอยู่ย่านนี้เช่นเดิมคือ ถนนราชดำริจากแยกศาลาแดง ถึงแยกราชประสงค์ ราคาตารางวาละ 700,000 บาท แม้ย่านนี้จะมีประวัติและคำร่ำลือที่ถูกสาปแช่งไว้มากก็ตาม แต่ถึงอย่างไรพื้นที่ก็มีราคาแพงมาก และนักธุรกิจก็หวังเข้ามาสร้างหรือพัฒนาธุรกิจย่านนี้ เราจึงพบตระกูลนักธุรกิจระดับใหญ่ของประเทศเป็นเจ้าของกิจการย่านนี้มากมาย

สี่แยกมหาเศรษฐี จากกระแสเงินสดที่จับจ่ายและราคาที่ดินแพงมาก แต่นักธุรกิจหลายตระกูลก็จับจองพื้นที่ย่านนี้ ดำเนินธุรกิจสืบมาได้แก่ ห้างเกษรพลาซ่า เจ้าของคือตระกูลศรีวิกรม์ ห้างเซนทรัลเวิลด์ เจ้าของคือตระกูลจิราธิวัฒน์ ห้างเพนนิซูลา เจ้าของคือตระกูลสาลิรัฐวิภาค (เกี่ยวข้องกับตระกูลปิยะอูย แห่งโรงแรมดุสิตธานีที่ตั้งอยู่สีลม) ห้างสยามพารากอน สยามดิศค์ฟอเวอรี่ สยามเซนเตอร์ เจ้าของคือตระกูลอัมพู โรงแรมแกรนด์ไฮแอท เอราวัณ เจ้าของธุรกิจคือพ่อตาแม่ยายของตระกูลเทพกาญจนา ห้างดิจิตอลเกทเวย์ เจ้าของคือตระกูลสิริวัฒนภักดี⁵ แม้สี่แยกราชประสงค์มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

⁵ www.lesla.comสืบค้นวันที่ 8 มีนาคม 2557

ที่หาแห่งอื่นเปรียบเทียบได้ยาก แต่กระนั้นบริเวณนี้กลับเป็นศูนย์รวมแห่งเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพราหมณ์อยู่ถึง 7 องค์ เทพด้วยกัน และเทพแต่ละองค์จะสถิตย์อยู่หรือกล่าวว่าเป็นเจ้าผู้ดูแลธุรกิจก็ได้ ณ ที่ตั้งในห้าง/หน้าห้าง/หน้าโรงแรมใหญ่ๆ/หน้าสถานที่ราชการสำคัญ แม้จะดูขัดแย้งว่าความเชื่อเช่นนี้ไม่น่าผสมปนเปกัน แต่สุดท้ายความลงตัวของพื้นที่และกิจการธุรกิจ ส่งเสริมให้ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าอ้างสืบมา โดยเทพเจ้าที่ปรากฏได้แก่ พระพรหม พระพิฆเนศ พระตรีมูรติ พระอินทร์ พระวิษณุ (พระนารายณ์) พระลักษมี และพระนารายณ์ประทับยืนบนพญานาคขนาดมหึมาดังจะกล่าวตามลำดับดังนี้

ท้าวมหาพรหม นับว่าเป็นจุดที่ก่อให้เกิดสี่แยกเทพเจ้าขึ้นมา เพราะกำเนิดมาตั้งแต่ ปี 2499 ที่โรงแรมเอราวัณจะเปิดกิจการ และเกิดการทักท้วงจนต้องมีการตั้งศาลมหาพรหมขึ้นล้างอาถรรพ์และอัญเชิญมาประดิษฐาน จากนั้นกิจการของโรงแรมเอราวัณก็เจริญสืบมา รวมทั้งมีคนมาสักการะเพิ่มขึ้นเมื่อสัมฤทธิ์ผลทำให้แพร่กระจายรวดเร็วขึ้น ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศ ด้วยเชื่อว่าพระพรหมจะปัดเป่าโชคร้ายและเสริมสิริมงคลให้กับสถานที่นั้นๆ ตามตำนานการเกิดพระพรหมว่าพระพรหมคือเทพเจ้าผู้สร้างโลก (the creator) และเป็นจุดกำเนิดสำคัญของลัทธิบูชาเทพเจ้าในเมืองไทย(นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว,110) ผู้มาไหว้พระพรหมส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวจีนในเวลากลางวันเพราะเป็นไฮไลท์ในโปรแกรมท่องเที่ยวที่ขาดไม่ได้ ส่วนนักท่องเที่ยวอื่น ๆ มาประปรายเพื่อทำความเคารพ แต่ไม่มากถึงกับบูชาให้มีนางรำรำถวาย การรำถวายจะมีราคาที่แตกต่างกันตามขนาดที่เรียกว่า “ชุดใหญ่” “ชุดเล็ก” ขึ้นกับของไหว้และระยะเวลาในการรำ โดยจะมีเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิช่วยดำเนินการจัดคิวให้ แต่ที่เฝ้าสังเกตก็ดูเหนื่อยเช่นกันเพราะจำนวนคนไหว้มีมาก นางรำมีน้อยบางครั้งรำได้เพียง1-2 นาทีก็หมดรอบ ส่วนดอกไม้ ช้างหรือสิ่งสักการะอื่นหาซื้อได้ด้วยราคาที่เท่ากันด้านหน้าศาล แต่ถ้าต้องการเพิ่มเติมมากกว่าชุดมาตรฐานผู้ไหว้คงต้องตัดสินใจและต่อรองราคากับคนขายด้วยกลยุทธ์การขายที่นำเรื่องบุญและความสำเร็จที่จะได้ของพระพรหมมาสื่อความหมาย

ภาพที่ 2-4 การสักการะพระพรหมบริเวณสี่แยกราชประสงค์

มูลนิธิท้าวมหาพรหม อีกสิ่งหนึ่งที่จะขาดไม่ได้ในการกล่าวถึงพระพรหม คือมูลนิธิท้าวมหาพรหม มูลนิธิแห่งนี้เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะตอบถึงการทำธุรกิจย่านนี้และมีเงินสะสมมากมาย โดยทั้งการทำกำไรและผู้คนที่แวะเวียนมาไหว้และนำเงินมาทำบุญกับพระพรหมและมูลนิธิแห่งนี้เหมือนเป็นตัวแทนในการนำรายได้ที่ได้จากความสำเร็จในการทำบุญไปสร้างประโยชน์ให้กับสังคมและประเทศชาติในด้านต่างๆ ตามเป้าหมายของมูลนิธิ ที่ว่านำไปบริจาคเพื่อประโยชน์ตามพรหมวิหารธรรมอันประกอบไปด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา การบริจาคแบ่งออกเป็นหลายแห่งส่วนใหญ่ไปเป็นชนบทเพื่อซื้อเครื่องมือแพทย์ หรือสนับสนุนกิจการของรัฐ เพื่อการศึกษา เพื่อการกุศลอื่นที่เห็นสมควร ตั้งแต่ปีพ.ศ.2512 ที่บริจาคไป 180,000 บาท และจากรายได้ของมูลนิธิล่าสุด ยอดบริจาคถึง 31 ธันวาคม 2555 มีผู้รับบริจาค 1,487 ราย เป็นเงิน 1,261,284,307.92 บาท⁶ จำนวนเงิน 1,000 กว่าล้านบาทได้นำไปทำกิจการกุศลที่ต่างกัน ตัวอย่างที่รับเงินบริจาคในปี พ.ศ.2555 เช่น มูลนิธิสายใจไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิโรคไตแห่งประเทศไทย มูลนิธิแพทย์อาสาสมัครสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี แห่งละประมาณ 5-7 ล้านบาท เป็นต้น

พระพิฆเนศ หรือพระพิฆเนศวร เป็นเทพในศาสนาพราหมณ์ที่สำคัญองค์หนึ่งบริเวณสี่แยกแห่งนี้ ประดิษฐานอยู่หน้าห้างไอเซตัน เป็นเทพแห่งสรรพวิทยาการความรู้ที่เหล่าผู้คนในวงการศึกษาและศิลปะการแสดงต่างให้ความเคารพกันสืบเนื่องมาจาก

⁶ www.mahaprom.org.thai สืบค้นวันที่ 9 มีนาคม 2557

อดีต ถึงปัจจุบัน หลังจากการเข้ามาดำเนินกิจการของกลุ่มเครือเซ็นทรัล พัฒนาได้เข้ามาสร้างพระพิฆเนศขึ้นเป็นการแก้เคล็ด ด้วยเชื่อว่าจะทำให้ธุรกิจประสบความสำเร็จ พระพิฆเนศยังถือว่ามีศักดิ์สิทธิ์ว่าเป็นเทพแห่งความรู้ ปัญญาและศิลปะ ด้วยพระพิฆเนศอยู่ใกล้กับพระตรีมูรติ จึงมักเห็นผู้คนมาสักการะร่วมกันแต่ต้องสักการะพระพิฆเนศก่อนด้วยถือว่าเป็นครูใหญ่ของเทพ เวลาที่ผู้คนมามากคือช่วงเวลาเย็นหลังเลิกงาน จะเป็นกลุ่มวัยทำงาน และมักจะมาขอพรในเรื่องให้สำเร็จ

พระตรีมูรติ ประดิษฐานอยู่หน้าห้างสรรพสินค้า เซ็นทรัลเวิลด์ พระตรีมูรติเชื่อกันว่าเป็นอวตารรวมกันของพระเจ้าสูงสุด 3 องค์ในศาสนาพราหมณ์ คือ พระพรหม พระนารายณ์ และพระอิศวร แต่ละองค์คือสุดยอดในแต่ละด้านคือ พระพรหมคือผู้สร้าง พระนารายณ์คือผู้ปกป้อง พระอิศวรคือผู้ทำลาย พระตรีมูรติจึงได้ชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ของมหาเทพสูงสุด ผู้บูชาย่อมบังเกิดมงคลและสมบูรณ์พร้อมแห่งชีวิต ความเก่าแก่ของพระตรีมูรติอีกประการคือเป็นเทวรูปประจำวังเพ็ชรบูรณ์ สร้างขึ้นสมัยพระนารายณ์มหาราชและถูกอัญเชิญเป็นเทวรูปประจำวังเพ็ชรบูรณ์ เมื่อสร้างห้างขึ้นแทนที่วังเดิมจึงอัญเชิญมาเพื่อกลับสู่พื้นที่เดิม ลักษณะขององค์จะไม่ทรงอาวุธ มีคุณสมบัติด้านพลังอำนาจสูง และมีเมตตาต่อมนุษย์ แต่ในอีกมิติของพระตรีมูรติสำหรับคนไทยคือ เทพเจ้าแห่งความรัก ผู้มาไหว้จึงมักอยู่ในวัยแสวงหาหรือบ่มเพาะความรัก มีทั้งเพศชายมากับชาย หรือชายมากับหญิง หรือ หญิงมากับหญิง ฉะนั้นการไหว้ด้วยชุดบูชารูปแดง 9 ดอก เทียนแดง 1 เล่ม ดอกไม้สีแดง 9 ดอก ในราคาชุดละ 89 บาท จึงเป็นที่นิยมมากแม้จะมีรูปเทียนที่ทางห้างวางไว้ให้ไหว้ฟรีก็ตาม เวลาที่นิยมคือ วันพฤหัสบดี ช่วงเวลา 9.30 น. และ 21.30 น. กระแสแห่งความรักด้วยบารมีของพระตรีมูรติทำให้มีคนมาไหว้เพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยเฉพาะวันวาเลนไทน์และกลุ่มใหญ่คือสาวโสดวัยทำงาน จากการสัมภาษณ์บอกว่ามาขอเรื่องความรักโดยเฉพาะ และจะรอเวลาจนถึงจะไหว้ก็มี

ภาพที่ 5-6 ผู้มาสักการะพระตรีมูรติ ด้วยชุดของไหว้สีแดง คือดอกไม้ ธูปและเทียน

พระอินทร์ หรือท้าวอมรินทร์ราชาเจ้า ตั้งอยู่หน้าห้างอมรินทร์พลาซ่า พระอินทร์เป็นประมุขแห่งเทวดา มีหน้าที่ปกป้องสวรรค์ และโลก ผู้คนเชื่อว่า พระอินทร์เป็นเทพแห่งสงคราม ส่วนเทพเจ้าอีก 3 องค์แม้จะไม่ได้อยู่ในที่ตั้งที่โดดเด่นเท่า 4 องค์แรกคือ**พระวิษณุหรือพระนารายณ์** เพราะพระนารายณ์ทรงสุบรรณ ตั้งอยู่ด้านหน้าโรงแรมอินเตอร์คอนติเนนตัล มีหน้าที่พิทักษ์ 3 โลก และถือเป็นเทวดาแห่งการปราบมาร และการคุ้มครองดูแลโลก **พระลักษมี**อยู่ในห้างเกษรพลาซ่า แต่เปิดให้คนทั่วไปเข้าไปสักการะ แต่ที่ประดิษฐานอาจส่งผลต่อจำนวนผู้คนเล็กน้อยเพราะอยู่ชั้น 4 คุณลักษณะของพระลักษมีเป็นเทพแห่งความร่ำรวย โชคชะตา ความรัก ความงาม ความอุดมสมบูรณ์

ภาพที่ 7 บรรยากาศ ผู้คนจะยิ่งมากขึ้นและสักการะเมื่อถึงเวลา 21.30 น.

พระนารายณ์ประทับยืนบนพญาอนันตนาคราช ประดิษฐานอยู่ในสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และมีคุณลักษณะเพื่อดูแลความสงบใน 3 โลก อาจสอดคล้องกับตำรวจที่ต้องดูแลทุกข์สุขของประชาชน

สรุปและอภิปรายผล

พื้นที่บริเวณสี่แยกราชประสงค์คร่ำไปด้วยย่านธุรกิจการค้า ผู้คน และเต็มไปด้วยแหล่งชุมนุมเทพเจ้า พื้นที่แห่งนี้เป็นที่ตั้งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (sacred space) พื้นที่ธุรกิจการค้าทันสมัย (modern space) และปัจจุบันความสำคัญของสี่แยกราชประสงค์เพิ่มขึ้นในมิติที่เคยเป็นพื้นที่ชุมนุมทางการเมืองของฝ่ายแล้วฝ่ายเล่า ที่เปลี่ยนจากเคยใช้พื้นที่ราชดำเนินมาเป็นพื้นที่ธุรกิจการค้า โชว์แดงของกรุงเทพฯ

การวิเคราะห์ตามแนวคิดการเกิดเมืองขนาดใหญ่หรือมหานครมิได้เป็นผลเฉพาะการพัฒนาพื้นที่อย่างเดียว แต่เป็นนโยบายการพัฒนาของรัฐในด้านเศรษฐกิจ การค้า การเงิน การธนาคาร ทำให้มีการขยายขอบเขตเมืองไปในที่ต่างๆ และการขยายทั้งระบบสาธารณูปโภค การคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร ที่อยู่อาศัย จนทำให้พื้นที่กลายเป็นเมืองในที่สุด (Urbanization) (จารูวรรณ ขำเพชร, 2554:54) การเติบโตของทุนนิยมที่มองเชิงกายภาพ โดยการขยายพื้นที่เมืองหรือสร้างแหล่งศูนย์กลางเศรษฐกิจ (CBD-Central Business District) ที่ราชประสงค์ในพื้นที่ศึกษานั้น อธิบายตามแนวคิดของ David Harvey (1935) ได้ว่า เมืองเป็นพื้นที่ที่ถูกเปลี่ยนไปตามรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง ซึ่งตั้งอยู่บนแนวคิดทุนนิยม สังคมทุนนิยมคือสังคมที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจแทบทุกชนิดขับเคลื่อนด้วยโอกาสที่จะทำกำไรจากเงินที่ลงทุนไป (ฟูลเซอร์, 2544:44) การวิเคราะห์ด้านการเกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่นี้แต่เดิมเป็นที่ประทับของเจ้านาย และเจ้านายราชสำนักอิงกับความเชื่อศาสนาพราหมณ์ ฮินดูและพุทธ ที่ปฏิบัติกันสืบมา ต่อมาการเปลี่ยนแปลงของเมืองสมัยใหม่ถูกทับซ้อนไปในความเชื่อเรื่องเทพเจ้าต่างๆ ที่ดำรงอยู่แต่เดิม พื้นที่ถูกพัฒนาใหม่แต่ความคิดเดิมคงอยู่ การพัฒนาเชิงพื้นที่จึงผสมผสานกับความเชื่อเดิมไป เพราะมีตัวอย่างแล้วที่ละเลยค่าที่ดินไม่ปฏิบัติตามที่ส่งผลต่อธุรกิจเสียหายมากมาย การยึดถือไว้กับผลตอบแทนธุรกิจมหาศาลจึงไม่เสียหาย จึงมองเห็นพื้นที่แห่งนี้ เป็นศูนย์รวมเทพเจ้าในศาสนาฮินดูที่มากกว่าแหล่งอื่น อีกทั้งความเชื่อ การเมือง เศรษฐกิจทุนนิยม ที่ปรากฏของความเชื่อของ คนเมืองในการสักการบูชาเทพเจ้าต่างๆ นั้นเป็นการบีบอัดและการแตกตัวของความเชื่อของคนในเมืองท่ามกลางการพัฒนา เทพเจ้าหรือวิญญาณในเมืองจะมีหน้าที่เฉพาะด้านเฉพาะปัจเจกบุคคล เพราะต่างที่มาสักการะมีจุดประสงค์ด้วยผลประโยชน์ตนเอง ให้สำเร็จ ด้วยการใช้ชีวิตในพื้นที่เมืองที่ค่อนข้างต่อสู้ ดิ้นรน สับสน จึงต้องแสวงหาหลักยึด โดยเฉพาะคนวัยทำงานที่มาทำงานในเมือง จากการศึกษาวิเคราะห์ของซิกเฮฮาร์ ทานาเบ้ (2555) ให้เหตุผลว่าพฤติกรรมของคนเมืองการพลัดถิ่นเป็นความรู้สึก สับสน คนในท้องถิ่น คนที่พลัดถิ่นเข้ามาอยู่ในเมืองต้องประสบพบเห็นสิ่งใหม่ ที่ผิดไปจากวิถีชีวิตเดิมของคน อาจก่อให้เกิดความ สับสน มีสิ่งเร้าเข้ามากระทบอารมณ์ก่อให้เกิดความสะเทือนใจ วิธีการปรับตัวของคนในเมืองที่พลัดถิ่นมา จึงต้องมีวิธีการปรับตัวโดยการเสนอภาพตัวตนในอีกแบบหนึ่งให้สัมพันธ์กับบริบททางสังคมที่หลากหลาย (ก๊อฟแมน 1959, 1971 อ้างในทานาเบ้ หน้า150) การเสนอภาพตัวตนหรือตัวตนใหม่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมใหม่อาจไม่ถนัดเพราะต้องมีทักษะ การทำงานที่เข้มงวด กระบวนการทำงาน สภาพชีวิตแบบเมือง อีกทั้งสภาพที่ตนจากมาได้หล่อหลอมตัวตนมาในลักษณะหนึ่งแล้ว ล้วนเป็นตัวกระตุ้นทำให้คนในเมืองวิตกกังวล รู้สึกไร้อำนาจ และขาดการมั่นคงในชีวิต แต่ที่เขาทำได้คือปรับความรู้สึกให้ดีขึ้นด้วยตนเอง หรือแสวงหาสิ่งที่ลงตัวสำหรับตนเองในเมืองเป็นวัฒนธรรมแบบปัจเจก เพราะบาง ลูกผสมเพราะได้รับผลกระทบจากรัฐชาติ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ความวิตกกังวลเป็นสภาวะรวมทางอารมณ์ของปัจเจก ที่เกี่ยวพันกับความไม่คงและความไม่แน่นอน เกิดขึ้นจากความไม่มีเสถียรภาพกับการทำมาหากิน อนาคตทางการเมือง สุขภาพ การแต่งงาน งาน ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานหรือผู้บังคับบัญชา และด้านอื่นๆ ของชีวิตเมือง และมักจะเกี่ยวโยงกับ “โอกาส” ตามความหมายที่เสตฟาน ฟ็อยชวง์ นิยามไว้ว่า “สิ่งที่ไม่อาจเห็นล่วงหน้าซึ่งอาจจะเกิดขึ้น รวมถึงสิ่งที่ประสบมาแล้วในอดีต” (Feuchtwang, 1989: 15 อ้างในซิกเฮฮาร์ ทานาเบ้)

การศึกษาเรื่องนี้จึงเป็นการเปิดพื้นที่ของระบบความเชื่อและศาสนาของคนในสังคมเมือง และการตีความภายใต้บริบทของความทันสมัยจากการทบทวนนิยามของศาสนาที่ David Herbert (2003) เสนอไว้ว่าศาสนาสามารถนิยามได้ทั้งในหน้าที่และความหมาย ทั้งที่เกี่ยวกับปัจเจกบุคคลและระบบสังคม ส่วน Geertz (1966 อ้างใน Herbert) นิยามศาสนาว่าเป็นการอุปมา ดังเรื่องราวที่จะอธิบายความหมายให้กับชีวิต ในเรื่องเป้าหมาย การทำความเข้าใจในเรื่องเคราะห์ ความตาย ความสุข ความทุกข์ที่เกิดขึ้น และการนิยามความหมายของศาสนาตามที่บูร์ดิเออ ว่าไว้ว่า ศาสนาก็เป็น “สื่อทางสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง” ที่ถูกจัดให้

เป็นโครงสร้างและขณะเดียวกันก็เป็นตัวกำหนดโครงสร้างเช่นกัน แต่การนิยามศาสนาของผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากการศึกษาของนักวิชาการหลายท่านทั้ง คายส์ เทอวิล เคิร์ช รวมทั้งพระยาอนูมานราชชน (Keyes 1973; Terwiel 1976; Kirth 1967; 1977; Anuman Rajadhon; 1986) ต่างกล่าวว่าศาสนาพุทธในประเทศไทยเป็นศาสนาพุทธแบบผสมผสาน (syncretic Buddhism) หรือที่เราคุ้นชินกันทั่วไปว่าพุทธแบบชาวบ้าน ที่มีการผสมในทุกรูปแบบแห่งความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏออกมา แต่ความเชื่อของคนในเมืองแตกต่างจากความเชื่อของคนในชนบท คนในชนบทมีความเชื่อเรื่องผี ที่พัฒนา กิติยาชา(2550) ได้วิเคราะห์ความคิดจากงานของคายส์ที่เสนอว่าคนชนบทมีความเชื่อเรื่องผี แต่ผีในชนบทมีหน้าที่ดูแลพื้นที่ซึ่งเชิงกายภาพและจิตวิญญาณ ทั้งที่ทำงาน ที่อยู่ หรือดูแลมิให้เจ็บป่วย การวิเคราะห์เรื่องความเชื่อศาสนาของคนไทย โดย ศ.ชาร์ล เอฟ คายส์ ได้มองว่าศาสนาเป็นเครื่องมือหลอมรวมเอาความแตกต่างของผู้คนไว้ด้วยกัน การบวชน การเจรจาต่อรอง โดยกระทำผ่านพฤติกรรมที่เรียกว่าการทำบุญ โดยการมาสักการะถือเป็นการทำบุญ สังคมบวชมีหากไม่ได้ชาตินี้ก็ต้องรองไปชาติหน้า

วิถีความประพฤติดของคนในยุคปัจจุบัน เป็นได้ทั้งการปะทะและการประสานกันระหว่างการพัฒนาแบบทุนนิยมและปัจเจกบุคคล แม้คนไม่หลุดออกไป เขาก็ต้องเผชิญกับมันและเปลี่ยนผ่านสภาพไปได้ด้วยการปฏิบัติการใหม่เทพเจ้าอาจเป็นเพียงวัฒนธรรมที่สร้างขึ้นใหม่ เป็นการสร้างภาพตัวแทนของอำนาจใหม่ที่เรามองไม่เห็น ให้มองที่การปฏิสัมพันธ์มากกว่าภาพตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ เราจะได้เห็นการจัดการที่คนเมืองทำผ่านเทพเจ้าว่ามีการเลื่อนไหลและต่อรองได้ (บางคนยกมือไหว้ บางคนบวชนบวชจัดให้วัดใหญ่) การไชรหัสความหมายของพฤติกรรมการบูชาของผู้คนจึงเลี้ยวไม่ได้จากการใช้วิถีเศรษฐกิจแบบเมืองในพื้นที่เมือง ศาสนาพุทธ พราหมณ์ ผี เป็นระบบศาสนาของคนไทยที่ต้องพิจารณาถึงกระบวนการผสมผสานและรับเอาอารยธรรมอินเดียให้เข้ากับเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครองของไทยมาแต่โบราณ และรวมเข้ากับความเชื่อท้องถิ่น และความสามารถของผู้คนในการปรับตัว หลอมรวมความเชื่อ และพิธีกรรมทางศาสนาจากต่างที่นำมาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พื้นฐานความเชื่อเทพเจ้าหลายองค์ (polytheism) มาจากศาสนาพราหมณ์ (Brahmanism) ที่เป็นรากฐานเก่าแก่ของศาสนาฮินดู (Hindunism) เทพเจ้าองค์ต่างๆ คือวัตถุที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ปรากฏออกมาในรูปสัญลักษณ์ (Lash, 2010:156) การทำบุญหรือสักการะตามความเชื่อกับเทพเจ้าทุกองค์ในศาสนาฮินดู สามารถอธิบายได้ตามความคิด การทำทาน (charity) หรือ danadharma ตามศาสนาฮินดู การทำทาน (dana) เหมือนเป็นการได้รับรางวัลกลับคืนมาจากสิ่งที่มีค่าที่เราบริจาคไป ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักการตลาดสมัยใหม่ ทั้งศาสนาพุทธและฮินดูการทำทานเป็นการค้าจุน การแลกเปลี่ยนสิ่งของ การให้ความเท่าเทียมผ่านสิ่งที่นำไปทำบุญ และได้สิ่งต่างตอบแทนกลับมากซึ่งอาจไม่ใช่สิ่งของแบบเดิมแต่อยู่ในนามธรรมลักษณะอื่น (Chidester, 1989: 252) เป็นการแลกเปลี่ยนการทำบุญเป็นการสร้างอำนาจโดยการมีบุญบารมีหากมีมากนำไปสู่สิทธิธรรมแห่งอำนาจ (authority) การไปบูชาเป็นการสั่งสมบุญเพื่อก้าวไปสู่ผู้มีบุญต่อไป

การใช้ชีวิตในเมืองที่มีความเสี่ยง นอกจากการก้มหน้ายอมรับชะตากรรมแล้วก็คือการพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอกเหนือธรรมชาติ การบวงสรวงบูชาที่พบจากพฤติกรรมคนเป็นปรากฏการณ์ของการมีชีวิตอยู่เพื่อดิ้นรนแสวงหาที่พึ่ง แม้จะไม่พบยากยากจนมาไหว้เพราะต้องใช้ทุนส่วนหนึ่ง จะเป็นคนวัยทำงานที่อยู่ในภาวะการแข่งขัน ความเสี่ยงสูงในตำแหน่งหน้าที่ เพราะความหวุ่นไหวจากความไม่แน่นอนไม่มีหลักยึด แม้บางครั้งผู้คนอื่นมองว่ามีฐานะทางสังคมหรือเศรษฐกิจที่สูงอยู่แล้วก็ตาม ภาวะการณ์ในความรู้สึกเช่นนี้ปรากฏในหมู่คนเมืองที่ต้องการความมั่นใจผ่านการปฏิบัติบูชา เพื่อความหวังและกลายเป็นอุดมคติของคนเมือง เพราะการไป “ขอ” หรือ “ต่อรอง” กับเทพไม่มีผู้ใดทราบไม่ต้องกลัวเสียหน้าหรือถูกซ้ำเติม แต่กลับมีประโยชน์เชิงนามธรรมเพราะชีวิตที่เป็นอยู่ก็ไร้อำนาจต่อรองหรืออยู่ในภาวะจำยอมกับการทำงานในเมืองอยู่แล้ว การ “ขอ” ผ่านการสักการะก็เป็นไปเพื่อความสบายใจในการใช้ชีวิตท่ามกลางความสับสนวุ่นวายในเมืองได้วิธีหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

สี่แยกแห่งนี้นอกจากมีความสำคัญทางเศรษฐกิจที่กล่าวแล้ว ปัจจุบันความสำคัญทางเศรษฐกิจกับความมั่นคงทางการเมืองของประเทศเป็นสิ่งควบคู่กัน ฉะนั้นหากมีการศึกษาวิจัยควรพิจารณาประเด็นเรื่องการคัดเลือกพื้นที่แห่งนี้เป็นเวทีต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มผู้สนับสนุนการเมืองที่ต่างขั้วกันทั้งเสื้อแดง และ กลุ่ม กปปส.ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้สำเร็จได้จากการงานวิจัยเรื่อง สี่แยกเทพเจ้า ความเชื่อของคนในมหานครกรุงเทพ ที่ได้ทุนสนับสนุนจากงบประมาณเงินรายได้คณะสังคมศาสตร์ปี 2556 ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณมา ณ ที่นี้ นอกจากนี้ผู้เขียนขอคารวะครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้ความรู้และความเมตตาตลอดมาทางด้านวิชาการ โดยเฉพาะรองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ ที่ได้ชี้แนะและเปิดพื้นที่ให้ศึกษาเรื่องเมืองในประเด็นต่างๆ แต่งานชิ้นนี้ยังมีข้อบกพร่องอยู่มากถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนตามลำพัง และผู้เขียนขอระลึกถึงเพื่อนในแวดวงวิชาการท่านหนึ่ง คือ ดร.พัฒนา กิตติอาษา หรือ อาจารย์อู่ที่ได้ค้นคว้าวิชาการด้านมานุษยวิทยาไว้มากมายและผู้เขียนก็ได้ใช้ประโยชน์จากการศึกษาและอ้างอิงงานของอาจารย์เสมอ จึงขออุทิศคุณความดีที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้บ้างนั้นให้กับอาจารย์อู่ไปสู่สัมปรายภพที่เป็นสุขตลอดไป และขอขอบคุณภาพถ่ายที่ถ่ายโดยนิตติพัฒนาชุมชนเมือง คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ขำเพชร. (2554). **พื้นที่เมืองและชีวิตของคนในซอยดาวบอย**. ปรินญญานินพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ชีกษารุ ทานาเบ้ (2555). **พิธีกรรมและปฏิบัติการในสังคมชวาภาคเหนือของประเทศไทย**. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว.(พ.ค.2544). **ตลาดนัดเทพเจ้า.สารคดี**.ปีที่ 17 ฉบับที่ 195
- พัฒนา กิตติอาษา.(2550). **มานุษยวิทยาอุษาคเนย์ และชาร์ลส์ คายส์.วารสารสังคมศาสตร์**. ปีที่ 19 ฉบับที่ 1/2550
- ฟูลเซอร์,เจมส์. (2554). **ทุนนิยม:ความรู้ฉบับพกพา: Capitalism: A Very Short Introduction**, กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวลดส์
- Chidester, David.(1989). **Pattern of Action: Religion and Ethics in a Comparative Perspective**. California.Wadsworth Inc
- Herbert, David.(2003). **Religion and civil society: rethinking public religion in the contemporary world**. Hampshire.Ashgate Publishing Limited.
- Lash, Scott. (2010). **Intensive Culture Social Theory, Religion and Contemporary Capitalism**. London, Sage Publications,Inc